

כבוד הוא אחד הערכים החברתיים והמוסריים הטעונים ביותר, שכן הוא ממלא תפקיד מרכזי בכל אחד ממעגלי השייכות בחיינו – החל מה"אני" (כבוד עצמי), דרך המשפחה (כבוד את אביך ואת אמך) והחברים (יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך) וכלה במוסדות החברה כולה (ולא לשווא פונים לשופטים בתואר "כבודו"). ערך זה טומן בחובו את הזכות לקבל ולדרוש יחס של כבוד, אך יחד עם זאת מטיל גם את המחויבות המוסרית העליונה לכבד כל אדם באשר הוא אדם. ביחידה זו נדון בהיבטים שונים של "כבוד האדם", במשמעותו המוסרית והחברתית, בהשלכותיו על התנהגותנו בחיי היום יום ובתפקידו בכינונה של חברה מתוקנת.

אל תהי בז לכל אדם

פרקי אבות

שמעון בן עזאי

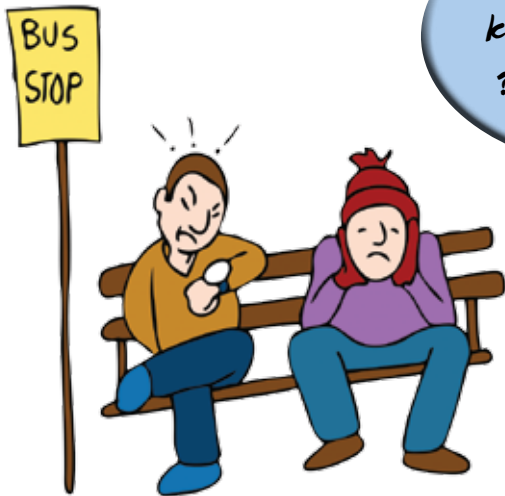

תנא שחי במאה השנייה לספירה, תלמיד־חבר של רבי עקיבא. בן עזאי הצטיין בשקידתו בלימוד תורה, ומסופר עליו שנשאר רווק בשל אהבתו הגדולה לתורה. בכמה מאמירותיו, כמו זו שבמשנה, הדגיש בן עזאי את הרובד הכלל אנושי של היהדות. מסופר עליו שעסק גם בתורת הנסתר, "נכנס לפרדס", אולם נפטר בגיל צעיר.

הוא [=בן עזאי] היה אומר:
אל תהי בז לכל אדם,
ואל תהי מפליג לכל דבר [=אל תאמר הדבר לא נוגע לי].
שאין לך אדם שאין לו שעה,
ואין לך דבר שאין לו מקום:

(פרקי אבות פרק ד משנה ג)

מדוע לדעתכם משתמש המשנה במילה "בז" ולא נוקטת בלשון חיובית?

נסחו את המשנה מחדש, בלשון חיובית ובמילים שלכם:

הוא (בן עזאי) היה אומר:

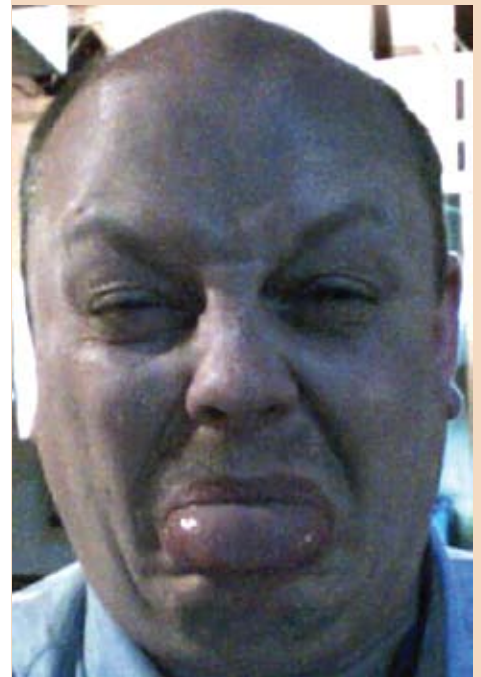
היה _____ כל אדם,

והיה _____ כל דבר.

שכל אדם יש לו _____

וכל דבר יש לו _____.

1. מדוע מבקשת המשנה לא לבוז לאדם? האם תוכלו לחשוב על סיבה נוספת?
2. האם לדעתכם יש קשר בין לבוז לאדם ובין להיות "מפליג לכל דבר"?
3. לאיזה סוג של אדם מתוקן, לדעתכם, מנסה בן עזאי לחנך?
4. אילו תכונות מאפיינות אותו?

(צילום: אחים הרינג)

אין אַק אַזיס אין אַ עעה

מעשה ברבי אלעזר בן שמוע, שטייל לו על שפת הים וראה ספינה טובעת, ואדם אחד נאחז בקרש הספינה, עירום כולו. עלה האדם ליבשה והתחבא מפני הבושה. באותה שעה עלו ישראל [=יהודים] לרגל לירושלים, ועברו לידו.

אמר להם: מבני עשיו אחיכם אני [=גוי ממוצא רומי], תנו לי בגד לכסות בו את גופי, שטבעה ספינתי בים ולא נותר לי דבר.

אמרו לו: הלוואי שיקרה כך לכל בני עמך!

ראה את רבי אלעזר, שהיה מהלך עמם.

אמר לו: רואה אני שאתה איש זקן ומכובד בעמך, ומכיר בכבודן של הבריות. תן לי בגד לכסות את גופי, שטבעה ספינתי בים ולא נותר לי דבר.

פשט רבי אלעזר בגד אחד שעל גופו, ונתנו לאותו אדם, והוליכו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מאתיים דינרים כסף, והרכיבו לביתו ועשה לו כבוד רב.

לאחר ימים מת הקיסר, ונתמנה אותו אדם למלך במקומו. גזר גזירה על אותה מדינה: כל הגברים דינם למיתה. ביקשו האנשים מרבי אלעזר בן שמוע לבקש עליהם רחמים, ונתנו עמו ארבעת אלפים דינר כסף כדי לפייסו.

בא רבי אלעזר לפני אותו אדם. כשראהו המלך נפל על פניו ואמר: אדוני מה מעשיך כאן? ולמה טרחת ובאת לכאן? אמר לו רבי אלעזר: באתי לבקש רחמים, שתבטל גזירתך על אותה מדינה.

השיב לו המלך: והרי הם לא גמלו לי חסד?

השיב לו רבי אלעזר: ואף על פי כן, טול ארבעת אלפים דינר אלו ורחם עליהם ותמחל להם.

אמר לו המלך: ארבעת אלפים דינרים אלו שלך – תחת המאתיים שנתת לי. והמדינה כולה תינצל בזכותך, ולך לשלום לעמך.

(על פי מדרש קהלת רבה יא)

1. מה ההבדל בין התנהגותם של האנשים להתנהגותו של רבי אלעזר כלפי הניצול? ממה לדעתכם נובע השוני בהתנהגותם?
2. "רואה אני שאתה איש זקן ומכובד בעמך, ומכיר בכבודן של הבריות". האם לדעתכם יש קשר בין להיות מכובד לבין לכבד? נמקו.
3. האם התנהגותו של המלך מוצדקת? כיצד הייתם אתם נוהגים במקומו?

קראו על אודות רבי אלעזר בן שמוע:

רבי אלעזר בן שמוע: תנא מאמצע המאה השנייה לספירה, ותלמידו המובהק של רבי עקיבא. כונה בגמרא "המאושר בחכמים" והתאפיין בנדיבות, ברגישות ובטוב לב. על פי מסורת חז"ל - לאחר שמתו במגיפה 24 אלף תלמידיו של רבי עקיבא, היה רבי אלעזר אחד מחמשת תלמידיו שהפיצו את התורה מחדש. רבי אלעזר פעל לאחר חורבן בית המקדש, בתקופת מתיחות בין רומא לישראל, שהגיעה לשיאה במרד בר כוכבא. לאחר שגזרה מלכות רומי שלא ללמוד וללמד תורה, הפר רבי אלעזר את הצו ונגזרה עליו מיתה אכזרית על ידי רומא, כאחד מעשרת הרוגי מלכות.

- שערו - כיצד לדעתכם היו מגיבים האנשים מישראל וכיצד היה מגיב רבי אלעזר, במקרים הבאים:

רבי אלעזר בן שמוע	אנשי ישראל	
		לו ידעו מראש כי אותו אדם עתיד להיות מלך
		לו לא האדם היה רומאי אלא מישראל
		לו היהודים והרומאים לא היו אויבים באותה תקופה
		אילו ידעו מראש כי רבי אלעזר עתיד למות בידי הרומאים

- האם אמירתו של בן עזאי תקפה לדעתכם בכל מקרה? נמקו.

פרקי אבות

קראו את האמירה הבאה, המופיעה גם היא בפרקי אבות:

יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ

(פרקי אבות, פרק ב משנה יג)

- למי לדעתכם הכוונה ב"חברך"? (האם זה כולל לדעתכם גם משפחה, זרים, אויבים?)
- האם רבי אלעזר נהג לדעתכם על פי אמירה זאת? נמקו.
- "כשלך" - האם ניתן לכבד אדם כמו שאתם מכבדים את עצמכם? כיצד?
- "כשלך" - אילו דברים מעניקים לכם כבוד? כיצד ניתן לכבד בהם את חברכם?

ג'וליאן וו. שאטרסטוק

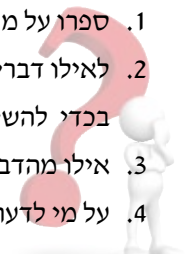
מה הקשר בין כיבוד (לדוגמה באוכל), לבין כבוד?

איזה כבוד?

אילו מהבאים גורמים לאדם תחושת כבוד? נמקו.

1. ספרו על מקרה שאירע לכם, המדגים את תשובותיכם.
2. לאילו דברים נצרך הניצול מהסיפור של רבי אלעזר בן שמוע בכדי להשיב את כבודו ומדוע?
3. אילו מהדברים לדעתכם הכרחיים לשמירה על כבודו של כל אדם ומדוע?
4. על מי לדעתכם מוטלת מחויבות לשמור על כבודו של האדם? נמקו.

כבוד האדם כערך יסודי בחינוך חוקרטי

חוק יסוד כבוד האדם וחירותו (1992):
 חוק יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו...
 1. אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.
 2. אין פוגעים בקניינו של אדם.
 3. כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו.
 4. אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת.

1. כיצד מגדיר החוק מהו כבוד? השוו גם לתשובותיכם.
2. האם לדעתכם יש צורך לחוקק חוק על מנת לשמור על כבוד האדם? מדוע? (תנו דעתכם לשנה בה נחקק החוק).
3. האם לדעתכם ישנם מקרים שבהם מותר או אפילו ראוי ליטול מאדם את זכותו לכבוד? נמקו בעזרת דוגמאות.

הכריעו האם במקרים הבאים יש עבירה על חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, ונמקו תשובותיכם:

1. אחד מהתלמידים הפיץ בפייסבוק תמונה מביכה של תלמיד אחר, שצילם בטיול השנתי.
2. המאבטח בכניסה לקניון מבקש לערוך חיפוש על גופה של אישה, שנראית לו חשודה.
3. לקראת מסיבת הסיום החליטו התלמידים להחרים את נאום המנהל, לאור חילוקי דעות בינו לבין השכבה.
4. המשטרה עצרה למשך 48 שעות מסתנן לא חוקי מסודן, ולא הניחה לו ליצור קשר עם איש.
5. נערה צעקה על אמה וטרקה בפניה את הדלת, בעקבות ריב ביניהן.
6. בטיול שנתי, ילדה מהכיתה הכריזה "בלי כיבודים", וסירבה להתחלק בממתקים שלה.
7. חבר מהכיתה מציץ לחלון השכנים.
8. אוהד כדורגל קילל את שחקני הקבוצה היריבה.
9. מספר תלמידים קוראים לילד מהכיתה בשם אחר, אבל הוא אף פעם לא אמר שזה מפריע לו.
10. אחד הצופים לא מחא כפיים בסוף הצגה שלא אהב.
11. תלמיד לקח מחק מקלמר של תלמיד אחר מהכיתה, ללא רשות.
12. אישה סירבה לפנות את מקומה לאדם זקן באוטובוס.
13. ילד מהשכונה מאיים על ילד אחר.

(צילום: ג'ון טרנר)

(צילום: ניל קוסלנד, שאטרסטוק)

בין כבוד האדם לכבוד חברתי

וינסנט ואן גוך, אישה יושבת על כיסא

לא כל פגיעה בכבוד האדם כלולה היא במסגרת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. דרך משל, פגיעה בכבודו של אדם מכובד, שראוי הוא, לפי מעמדו, לשבת במקום בו יושבים בני מעמדו, ולא בין פשוטי עם, יכול שפוגעת היא בכבודו מבחינה חברתית, אך אין בכך משום ביזוי וביוש צלם האלוקים שבו, ואין "פגיעה" כגון זו כלולה כל עיקר במסגרת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

(השופט מנחם אלון)

לב רוטוב, אדם בחולצה אדומה

מנחם אלון מפריד בין כבוד האדם באשר הוא אדם ובין כבוד חברתי.

1. שבצו את המקרים בהם דנתם על פי החלוקה:

כבוד האדם באשר הוא אדם	כבוד חברתי

2. האם היו מקרים בהם התלבטתם? מדוע?

3. האם היו מקרים שמתאימים לשתי ההגדרות?

4. איזו פגיעה לדעתכם חמורה יותר? נמקו.

4. האם לדעתכם יש לעגן גם פגיעה בכבוד חברתי במסגרת החוק?

נמקו דעתכם.

עוד בחדשות

כותרות היום

השליך נעל על השופטת

תדהמה בבית המשפט העליון: אדם שישב באולם בית המשפט השליך נעל שפגעה בראשה של נשיאת בית המשפט העליון דורית ביניש. ביניש נפגעה באופן קל ביותר ומשקפיה נשברו. על הזורק נגזר עונש חמור וחסר תקדים של שלוש שנות מאסר. (חדשות, ינואר 2010)

דורית ביניש (צילום: אבי אוריון לע"מ)

5. האם זורק הנעל פגע בכבוד האדם או בכבוד החברתי של נשיאת בית המשפט העליון? נמקו.

6. מה דעתכם על חומרת העונש שנגזר עליו? האם הוא מוגזם?

איזה עונש, אם בכלל, הייתם נותנים לנאשם אילו הנעל נזרקה לעבר:

שופט במשחק כדורגל/ ראש הממשלה/ אחד מהוריו במהלך ויכוח/ מורה בזמן שיעור/ תלמיד ב"ס במהלך ההפסקה. נמקו את השיקולים בכל אחד מהמקרים.

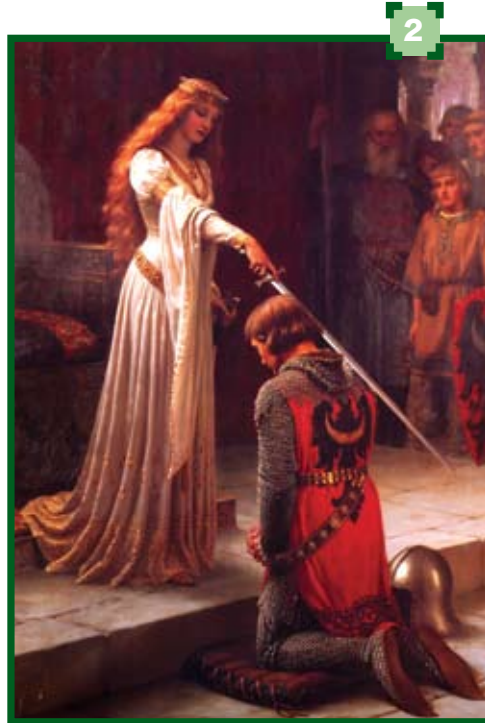

כל הכבוד

התבוננו בתמונות הבאות המייצגות גינונים שונים של כבוד בתקופות ותרבויות שונות, וענו על השאלות הבאות:

1. מהי הסיבה לביטוי הכבוד בכל אחת מהתמונות?
2. הוסיפו גינונים נוספים שאתם מכירים המבטאים כבוד.
3. האם לדעתכם יש צורך בגינוני כבוד בחברה מתוקנת? נמקו.

איזהו מכובד?

נותנים כבוד

בחרו דמות (אישית או ציבורית), שאתם מכבדים,

צרו לה תעודת זהות וענו על השאלות הבאות:

1. מדוע בחרתם בדמות זו?
2. כיצד אתם מבטאים כבוד כלפי הדמות שבחרתם?
3. האם הדמות שבחרתם זוכה לכבוד מאנשים נוספים? אם כן – האם זה בשל אותה סיבה שבגללה בחרתם בה אתם?

למי יש יותר כבוד

כל הכבוד

מילים: דן אלמגור

בקסבה בחצי היום
 כשהשוק פתוח
 הייתי ככה סתם הולך
 והחזה מתוח
 כולם אומרים איזה קנון
 עובר בסמטאות
 עושים שלום מכל חלון
 כל הכבוד!

כולם היו יודעים אז טוב מאוד
 למי למי – יש יותר כבוד
 כולם היו יודעים אז טוב מאוד
 למי למי, תמיד למי, יש יותר כבוד

וכשהקרב היה בוער
 והכיתה לא זזה
 המפקד היה אומר:
 "אתה ראשון יא קזה!"
 כולם ידעו שקזבלן
 ראשון תמיד לצעוד
 ומאחור הם צעקו: "כל הכבוד!"

אחד הולך עם בחורה
 ביפו בין ערביים
 אם רק ארצה אצלי תהיה
 ישר בין הידיים
 אך לא אפריע לְבָחור
 שלא יתחיל לרעוד
 כי זה אצלי פשוט פרינציפ
 לי יש כבוד!

1. האם הייתם בוחרים בדמותו של קזבלן כדמות שאותה אתם מכבדים? נמקו.

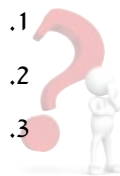
2. כיצד מגדיר השיר את הכבוד? האם זה "כבוד האדם" או "כבוד חברתי"?

3. "כולם היו יודעים אז טוב מאוד למי יש יותר כבוד". האם אתם

מסכימים עם קזבלן? נמקו דעתכם.

4. "איזהו מכובד? המכבד את הבריות" (פרקי אבות, ד א).

מה היחס בין אמירה זו לשירו של קזבלן? האם הם סותרים, משלימים או חופפים?

"הבורח מן הכבוד - הכבוד מחזר אחריו"

הרצל אמר

"הנשיא שלכם עושה רושם של בן אדם הגון, אבל הוא קצת זקן ושברירי. למה בחרתם דווקא בו?"
 "את זה אני יכול להסביר לך מיד, מר קינגספורט, ענה דוד.
 "בחרנו בו מפני שהוא לא רצה להיבחר."
 או-הו, זה עובר כל גבול."
 "כן, מצאנו פתגם של חז"ל: הבורח מן הכבוד - הכבוד מחזר אחריו."
 (אלטנווילד, עמ' 180)

האם חיוב ענידת הטלאי
 הצהוב מוזהר פליטה ג'כבוד
 האדם ואירותו? כיצד?

הטלאי הצהוב

במשך הדורות היו צורות רבות של סימון היהודים על ידי לבוש מיוחד או נשיאת סמל על בגדיהם, וכבר במאה השביעית חויבו היהודים, ללבוש חגורה מיוחדת ולשים על מעילים טלאי צהוב. במאה ה-13 הונהגה חובת לבישת הטלאי הצהוב על היהודים באנגליה, בצרפת ובארצות נוספות, ולכך מרמו הרצל כשהוא מדבר על הסרט הצהוב כ'אות הקלון היהודי'.

'אות הקלון היהודי' נודע בעיקר מתקופת הכיבוש הנאצי, כאשר הוכרחו יהודים לענוד על הבגד העליון טלאי בצורת מגן דוד צהוב שעליו נכתב "יהודי" בשפה המקומית. יהודים שלא ענדו את הטלאי, היו צפויים לעונשי קנס, מאסר וירי.

1. האם קזבלן היה נבחר לנשיא החברה המתוקנת, כפי שמציג הרצל בספרו? נמקו.
2. האם קזבלן היה מסכים עם הנאמר בקטע? נסחו תשובה שתענה לדוד, גיבור הסיפור.
3. האם לדעתכם אפשרי להעניק לאדם כבוד, כאשר הוא לא מעוניין בו?

הטלאי הצהוב - מאות קלון לאות כבוד

"ארבעים חברי האקדמיה היהודית היו גם אנשי מסדר הכבוד היהודי... סמלו של המסדר היה סרט צהוב, על לולאת הכפתור.
 ...מסדר הכבוד היהודי מורכב כולו מאנשים חסרי אינטרסים פרטיים, וחשוב יותר - רחוקים מכל מעורבות פוליטית. אות החצטיינות הזה אינו מוענק בעבור הישגים בתחום הכלכלי או המפלגתי. מי שהצליח בעסקים לא זוכה אצלנו באות כבוד ...
 אצלנו מעידים הסרטים האלה, שיש כאלה שלועגים להם, על הישגים אמיתיים, שתרמו לאנושות כולה.
 את הסרט הצהוב, שאבותינו האומללים והנאמנים נאלצו לענוד כאות קלון [=השפלה], הפכנו לאות כבוד!
 (הרצל, אלטנווילד. עמ' 274)

מדי מכבי תל אביב - "מאות קלון לאות כבוד"

עד תחילת שנות ה-40 במאה העשרים היו מדיה של מכבי תל-אביב בצבע בכחול לבן. ב-1942, לאות הזדהות עם יהודי אירופה - שנרדפו בידי הנאצים ואולצו לענוד את הטלאי הצהוב - הציע כדורגלן מכבי, יוסף מירמוביץ, שגם קבוצת מכבי ת"א תלבש חולצות צהובות, לצד הצבע הכחול המסורתי. הצעתו של יוסלה נפלה על אוזניים קשובות והתקבלה ברוב קולות ע"י ההנהלה. הצהוב ממשיך ללוות את הקבוצה עד עצם היום הזה והפך לסימן ההיכר שלה.

(מתוך האלבום "מאה שנים ראשונות" של קבוצת הכדורגל מכבי תל-אביב)

"את הסרט הצהוב,
 שאבותינו נאלצו לענוד כאות קלון,
 הפכנו לאות כבוד."
 האם לדעתכם מדי מכבי תל אביב
 מננים את דברי הרצל?

4. מי לדעת הרצל ראוי לאות הכבוד ומדוע? האם אתם מסכימים איתו?
5. השוו קטע זה לקטע הקודם. וענו - האם הנשיא ראוי לקבל את אות כבוד? נמקו.
6. כיצד נראה "אות הכבוד" ומדוע? כיצד הייתם אתם בוחרים לעצב אותו?

החברה המתוקנת שלי

"פרס נובל לכבוד"

משימה מסכמת

בחברה המתוקנת שיצרתם, החלטתם להעניק "פרס נובל לכבוד". אתם עומדים בראש הוועדה שמחליטה למי להעניק את הפרס. עליכם להחליט:

1. מהם הקריטריונים למועמדות לפרס נובל לכבוד?
2. מהו אופי הפרס?
 - האם יכלול מענק כספי?
 - האם יהיה סמלי?
 - האם תפרסמו את שם הזוכה?
 - האם תעניקו את הפרס בטקס?
 - האם תעניקו פרס גם למי שמסרב לקבלו?
3. בחרו בדמות (בדיונית או אמיתית) והעניקו לה את הפרס. נמקו, מדוע בחרתם בה?

קצת על פרס נובל:

פרס נובל הנו פרס יוקרתי הניתן מדי שנה לאישים בעלי הישגים בולטים אשר תרמו לאנושות. מקורו של הפרס בצוואתו של אלפרד נובל, ממציא הדינמיט. את חומר הנפץ הזה המציא נובל במטרה להפוך את פיצוץ המנהרות והמכרות, שהיה חשוב מאוד בתקופתו (סוף המאה ה-19), לתהליך מבוקר ובטוח יותר. באחרית ימיו, כאשר הבין נובל כי המצאתו הפכה עם השנים לכלי נשק קטלני במיוחד, החליט להקדיש את הונו להקמת קרן למימון פרסים עולמיים למי שהיטיבו עם המין האנושי.

פרס נובל כולל מענק כספי, תעודה ומדליה ומוענק לזוכים המאושרים בטקס חגיגי ומכובד במיוחד. על פי כלליו רק אדם חי יכול לזכות בו, ובכל קטגוריה ניתן להעניק את הפרס לשלושה אנשים לכל היותר. כמו כן יכול אותו אדם לקבל את הפרס בשנית רק אם חלפו שש שנים מיום קבלת הפרס הקודם.

